

OiRA - online nástroj pro hodnocení rizik

OiRA - Online Interactive Risk Assessment

Mgr. Alena Horáčková¹

Ing. Lukáš Petík²

Ing. Anna Cidlinová, Ph.D.¹

Ing. Jiří Vala, Ph.D.¹

Mgr. Kateřina Bátorová^{1,2}

¹Výzkumný ústav bezpečnosti práce, v. v. i.

Jeruzalémská 1283/9, 110 00 Praha 1

²VŠB - TU Ostrava, Fakulta bezpečnostního inženýrství

Lumírova 13, 700 30 Ostrava-Výškovice

horackova@vubp-praha.cz, ing.lukas.petik@gmail.com,

cidlinova@vubp-praha.cz, vala@vubp-praha.cz,

batrlova@vubp-praha.cz

Abstrakt

Článek se zabývá projektem ONLINE INTERACTIVE RISK ASSESSMENT (Online nástroj pro hodnocení rizik, dále jen OiRA), který je jednou z aktivit Evropské agentury pro bezpečnost a ochranu zdraví při práci. OiRA má přispět k řešení příčin pracovních úrazů a nemocí z povolání a hledat preventivní opatření k zamezení rizikům. Jsou nastíněna východiska projektu OiRA a historie vzniku, popsány cíle a záměry. Dále je uvedena struktura nástrojů, možnosti vyhledávání, výhody a nevýhody projektu a možnosti jeho uplatnění na pracovišti. V závěru je uveden přehled nových nástrojů OiRA, které jsou k dispozici v českém jazyce a výhled projektu do budoucnosti.

Klíčová slova

OiRA, EU-OSHA, BOZP, hodnocení rizik, pracoviště.

Abstract

The article deals with the project ONLINE INTERACTIVE RISK ASSESSMENT (OiRA), which is one of the activities of the European Agency for Safety and Health at Work. OiRA is to contribute to addressing the causes of accidents at work and occupational diseases and to seek preventive measures to avoid risks. The starting points of the OiRA project and the history of its origin are outlined, and goals and objectives are described. Furthermore, the structure of tools, search options, advantages and disadvantages of the project and the possibilities of its application in the workplace are described. Finally, an overview of the new OiRA tools available in the Czech language and the project outlook for the future are given.

Keywords

OiRa, EU-OSHA, occupational safety and health, risk assessment, workplace.

Hodnocení rizik je základním kamenem evropského přístupu k prevenci nemocí z povolání a pracovních úrazů. Podle výpočtů, které provedla Mezinárodní organizace práce (ILO) v roce 2017, dojde ročně k 2,78 milionů událostí s následkem smrti. To znamená, že každý den zemře téměř 7 700 pracovníků na následky pracovních úrazů nebo nemocí z povolání. Navíc ročně vznikne na 374 milionů dalších úrazů a nemocí z povolání bez smrtelných následků, které často končí dlouhodobou pracovní neschopností [1]. Tato čísla dokumentují, jak významně jsou pracovníci na celém světě ohroženi poškozením zdraví nebo úmrtím při výkonu práce.

Aby bylo možné pracovníky před tímto ohrožením chránit, je nutné správně pochopit veškeré příčiny pracovních úrazů a nemocí z povolání, tedy jednotlivá rizika jejich pracovních činností. A právě proto je hodnocení rizik tak důležité.

K procesu správného pochopení příčin pracovních úrazů a nemocí z povolání může přispět i nástroj OiRA (Online Interactive Risk Assessment), který spravuje Evropská agentura pro bezpečnost a ochranu zdraví při práci (dále EU-OSHA) se sídlem ve španělském Bilbao. Jedná se o speciální agenturu Evropské unie, která vznikla roku 1994 a zabývá se mimo jiné i problematikou hodnocení rizik na evropské úrovni. EU-OSHA usiluje o to, aby pracoviště v Evropě byla bezpečnější, zdravější a produktivnější, a to ve prospěch podniků, zaměstnanců i vlád. Ve snaze zlepšit pracovní podmínky v Evropě prosazuje kulturu prevence rizik. Mezi její nejdůležitější aktivity patří:

- Kampaně Zdravé pracoviště - dvouleté kampaně zvyšující povědomí o tématech bezpečnosti a ochrany zdraví při práci (BOZP) v celé Evropě (nyní uchopila téma nebezpečných látek);
- Průzkum ESENER - tento rozsáhlý průzkum poskytuje informace o řízení rizik BOZP na evropských pracovištích;
- OSHwiki - online encyklopedie, založená na spolupráci, obsahující přesné a spolehlivé informace o BOZP;
- Projekt Prognóza - mapuje a zkoumá nová a vznikající rizika;
- Přehledy o BOZP - přehledy o konkrétních tématech BOZP;
- Filmy o NAPOVI - série krátkých němých filmů, které odlehčenou formou pojednávají o důležitých tématech BOZP;
- Projekt on-line interaktivního hodnocení rizik (OiRA) - online nástroje pro hodnocení rizik určený primárně pro malé a střední podniky (MSP) [2].

V České republice již proběhlo několik přednášek, seminářů i výstav, na kterých byla odborná veřejnost s nástrojem OiRA seznámena. Zde je několik zásadních informací týkajících se historie nástroje OiRA, jeho aktuálního vývoje a výhledu do budoucna.

Jako základ projektu OiRA použila EU-OSHA nizozemský nástroj pro posuzování a hodnocení rizik Risico inventarisatie en evaluatie (RI&E). Používání tohoto nástroje je v Nizozemsku povinné pro všechny zaměstnavatele od 1. ledna 1994 podle zákona o pracovních podmínkách (Arbowet). V roce 2010 existovalo v rámci RI&E 172 modulů rozčleněných do těchto základních oblastí:

- Obecné nástroje RI&E;
- Stavebnictví;
- Maloobchod a velkoobchod;
- Služby;
- Pohostinství, rekreace, sport, turistika;
- Průmysl;
- Zemědělství a živočišná výroba;
- Vzdělávání a kultura;
- Vláda;
- Doprava a skladování;
- Péče [3].

Tento nizozemský nástroj převzala a použila EU-OSHA pro vytvoření online interaktivního hodnocení rizik - OiRA. Jedná se o webovou platformu, která umožňuje snadno a standardizovaným způsobem vytvářet nástroje pro odvětvové hodnocení rizik v libovolném jazyce. Nástroj OiRA je navržen tak, aby byl primárně využíván zejména mikropodniky a malými podniky, případně i živnostníky. V České republice musí úkoly v prevenci rizik provádět podniky odborně způsobilou osobou až ve chvíli, kdy zaměstnávají více než 25 zaměstnanců. Ostatní mikro a malé podniky takovou osobu ze zákona mít pro provádění posuzování rizik nemusí a často také nemají. Hodnocení rizik pak tyto podniky buď vůbec neprovádějí, nebo je provádí často sami majitelé firem, kteří problematice hodnocení rizik ne vždy dostatečně rozumí. A právě těmto podnikům může sloužit nástroj OiRA [4].

OiRA má potenciál přispívat k minimalizaci možnosti poškození zdraví zaměstnanců v důsledku aktivit souvisejících s prací, čímž napomáhá také udržovat podnik konkurenceschopný a produktivní snížením nebo eliminací finančních ztrát způsobených odškodňováním pracovních úrazů, nemocí z povolání nebo sankcemi kontrolních orgánů. Hodnocení rizik by mělo systematicky prozkoumat všechny aspekty a klást si přitom tyto otázky:

- Co by mohlo být příčinou poškození zdraví nebo újmy?
- Je možné nebezpečí zamezit?
- Pokud nelze zamezit nebezpečí, jaká preventivní či ochranná opatření jsou nebo by měla být přijata, aby bylo možné rizika omezit nebo odstranit?

Na rozvoji a tvorbě jednotlivých modulů nástroje OiRA spolupracuje komunita, jejímiž členy jsou:

- odvětvoví sociální partneři na úrovni EU a členských států (organizace zaměstnavatelů a zaměstnanců);
- orgány EU a členských států (ministerstva, inspektoráty práce, instituty bezpečnosti a ochrany zdraví při práci atd.).

Členové komunity jsou v pravidelném kontaktu s agenturou EU-OSHA, scházejí se jednou ročně, aby si vyměnili informace a zkušenosti. Spolupracují prostřednictvím sdílení obsahu nástrojů OiRA, propagačních materiálů a podobně. Za Českou republiku podepsalo memorandum o členství Ministerstvo práce a sociálních věcí, většinu aktivit v rámci projektu zajišťuje Výzkumný ústav bezpečnosti práce, v. v. i. (VÚBP).

Cíle platformy OiRA

• Na evropské úrovni:

- zvýšit počet mikropodniků a malých podniků v Evropě, které posuzují a řídí svá pracovní rizika;
- přispět prostřednictvím řádného hodnocení rizik ke snížení počtu pracovních úrazů a nemocí z povolání a zlepšit pracovní podmínky zaměstnanců;
- pomoci podnikům prostřednictvím řádného hodnocení rizik zvýšit konkurenceschopnost (snížením nákladů vzniklých v důsledku pracovních úrazů a nemocí z povolání, snížením míry čerpání nemocenské atd.).

• Na vnitrostátní a odvětvové úrovni:

- prostřednictvím svých webových stránek nabídnout mikropodnikům a malým podnikům praktické nástroje OiRA a podporovat jejich využívání;
- přispět k plnění vnitrostátních cílů snížení počtu nemocí z povolání a pracovních úrazů díky zpřístupnění nástrojů OiRA podnikům.

• Na úrovni podniků:

- zajistit bezpečnost a ochranu zdraví zaměstnanců (zákonná povinnost zaměstnavatelů) prostřednictvím podněcování k používání nástrojů OiRA na úrovni podniků, a tak zavést řádný proces hodnocení pracovních rizik;
- demystifikovat proces hodnocení rizik;
- zlepšit pracovní podmínky podporou používání nástroje pro hodnocení pracovních rizik, a tak zlepšit výkonnost podniků.

Je žádoucí, aby podniky všech druhů a velikostí prováděly pravidelné hodnocení rizik, aby byla vyhodnocena všechna potenciální rizika (nejen ta okamžitá nebo zřejmá) a aby byla přijata opatření. Poté je nutno zkontrolovat účinnost přijatých opatření, zdokumentovat výsledky hodnocení a také je pravidelně přezkoumávat, aby byla aktuální.

Nejdůležitějším evropským právním předpisem, který se týká hodnocení rizik, je rámcová směrnice 89/391. Tato směrnice byla převedena do národních právních předpisů. V ČR je problematika hodnocení rizik implementována v § 102 odst. 3 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, který stanovuje, že „zaměstnavatel je povinen soustavně vyhledávat nebezpečné činitele a nebezpečné procesy pracovního prostředí a zjišťovat jejich příčiny a zdroje“. V souvislosti s tímto zjištěním je povinen neustále vyhledávat a hodnotit tato rizika a přijímat taková opatření, která povedou k jejich odstranění [4].

S touto problematikou souvisí i nová česká technická norma ČSN ISO 45001 Systémy managementu BOZP - Požadavky s návodem na použití, která byla uvedena v platnost v březnu 2018. Norma je koncipována tak, aby byla použitelná pro organizace všech typů a velikostí a navazuje svojí strukturou na normu ČSN EN ISO 9001 a ČSN EN ISO 14001, aby bylo možno vytvářet systém managementu bezpečnosti a ochrany zdraví při práci souběžně se systémem managementu kvality (QMS) a systémem environmentálního managementu (EMS) organizace. Při aplikaci ISO 45001 se vychází z analýzy rizik a jejich minimalizace v organizaci s vazbou na jednotlivé činnosti.

Hlavním smyslem aplikace normy je vést organizace k tomu, aby navrhly a zavedly opatření v rámci svých možností vedoucí k předcházení nebezpečí, odstranění, omezení nebo izolace zaměstnance od potenciálního nebezpečí. V případě, že to možné není, musí být pracovní činnost plánována a řízena pomocí organizačních opatření tak, aby její výkon byl bezpečný a neohrožoval zdraví.

Osoby provádějící hodnocení rizik na pracovišti by měly znát a být informovány o:

- nebezpečích a rizicích, o nichž se již ví, a o tom, jakým způsobem vznikla;
- materiálech, zařízeních a technologiích používaných na pracovišti;
- pracovních postupech, organizaci práce a interakci pracovníků s používanými materiály;
- pravděpodobnosti, četnosti a době trvání expozice různému nebezpečí;
- právních normách a požadavcích vztahujících se k rizikům, které se vyskytují na pracovišti.

Hodnocení rizik v online nástroji OiRA probíhá průvodcem v nástroji v následujících krocích:

1. Identifikace rizik (uživatel skrze průvodce identifikuje, zdali jsou předdefinovaná rizika přítomna v jeho podniku);
2. Hodnocení rizik, stanovení priorit (uživatel hodnotí míru rizika svým subjektivním názorem; u významných rizik je míra rizika již předdefinovaná);

3. Rozhodnutí o provedení preventivních opatření (uživatel v akčním plánu uvede vlastní opatření k ošetření rizik nebo vybere předdefinovaná opatření);
4. Řízení rizik (uživatel v akčním plánu uvede odpovědné osoby, rozpočet a termíny pro provedení ošetření rizik);
5. Monitoring a dokumentace o posouzení rizik (uživatel si v nástroji OiRA vygeneruje a stáhne elektronickou zpráva o posouzení rizik) [2].

Software, vyvinutý EU-OSHA, na kterém OiRA pracuje, je volně k dispozici. Lze se tedy bezplatně připojit, používat moduly, kopírovat nebo vytvářet nové moduly. V rámci projektu OiRA je poskytován partnerům ze členských států EU generátor pro tvorbu nových nástrojů (modulů) OiRA pro různá odvětví. Pro nástroj OiRA jsou zpracovány zásady ochrany dat. Lze libovolně sdílet všechny moduly a informace na webových stránkách, využít stávající moduly OiRA pro vytvoření vlastního nového modulu apod.

Výhody používání nástroje OiRA

- **Snadný přístup, jednoduché používání, bezplatně pro koncové uživatele**

Pro jakýkoli projekt nebo program zacílený na mikropodniky a malé podniky je důležité, aby byl přizpůsoben jejich potřebám. Nesmí být příliš komplikovaný ani příliš drahý (ideálně zdarma). Platforma soustavně usiluje o to, aby byl zajištěn přístup k odvětvovým nástrojům OiRA a aby byly uživatelsky přívětivé a jednoduché. Cílem je umožnit mikropodnikům a malým podnikům, které nikdy neprováděly hodnocení rizik nebo to nikdy nedělaly systematicky a strukturovaně, učinit v tomto směru první kroky.

- **Šíření prostřednictvím internetu**

Nástroje OiRA mohou být nabízeny velkému počtu podniků, aniž by se zvyšovaly náklady na tisk nebo zasílání tištěných dokumentů.

- **Evoluční obsah**

Tenlesnadnoabezprostředněupravovat, aby byly zohledněny změny v právních předpisech, nové postupy a podobně, a tím zajistit, že nástroje budou vždy aktuální. Obsah nástrojů lze rovněž uzpůsobovat pro různé koncové uživatele. Tvůrci modulu OiRA se mohou rozhodnout zaměřit nejprve na největší rizika v určitém odvětví a poté přidávat nové dílčí moduly. Postupně je možné obsah nástroje upravovat a rozšiřovat formou pravidelných aktualizací.

- **Didaktický rozměr**

OiRA má dobrou navigaci, umožňuje uživateli pracovat vlastním tempem a přerušovat práci díky systému zálohování, v modulu je uživatel krok za krokem veden danou činností. OiRA přináší hodnocení rizik v krocích: od identifikace nebezpečí po zdokumentované hodnocení rizik. Uživatelé, kteří ještě nikdy hodnocení rizik neprováděli, jsou provedeni celým procesem od prvního kroku (identifikace rizik) po poslední krok (sestavení akčního plánu a zdokumentování hodnocení rizik).

Platformu OiRA lze využít také pro:

- rozšiřování znalostí a informací (např. znázorněním konkrétních rizik v určitém odvětví nebo předvedením, jak provádět hodnocení rizik), umožňuje přístup k dokumentům - právním předpisům, pokynům, příkladům správné praxe, brožurám, zprávám apod.,
- vzdělávání, zejména pro odbornou přípravu; budoucí specializovaní pracovníci (kadeřníci, řidiči kamionů, pekaři atd.) mohou být seznámeni s hlavními riziky v jejich odvětví a s tím, jak provádět hodnocení rizik prostřednictvím příslušného nástroje a různých modulů a kroků.

Překážky pro implementaci a používání platformy OiRA:

- Malá informovanost o BOZP (hodnocení rizik) v mikropodnicích a malých podnicích.

Podle průzkumu ESENER2 (druhého evropského průzkumu podniků na téma nových a vznikajících rizik), který uskutečnila EU-OSHA, neprovádějí v těchto podnicích pravidelná hodnocení rizik zejména proto, jak udávají, že rizika a nebezpečí jsou již známá (83 % podniků) nebo že neexistují žádné velké problémy (80 %). Uvedené výsledky nastolují otázku, zda tyto podniky, zejména ty nejmenší, skutečně mají méně problémů, nebo zda jednoduše o rizicích na pracovišti nemají dostatek informací.

- Prevence rizik není hlavním cílem nebo zájmem mikropodniků a malých podniků.

V tomto smyslu jsou hlavními překážkami pro řádné řízení BOZP např.:

- slabé ekonomické postavení mnoha mikropodniků a malých podniků a malé částky, které mohou investovat do infrastruktury BOZP,
- nedostatečné znalosti, povědomí a kompetence vlastníků - manažerů malých podniků a mikropodniků v souvislosti s BOZP i příslušnými zákonnými požadavky,
- skutečnost, že mikropodniky a malé podniky je obtížné oslovit a přesvědčit nebo povzbudit k tomu, aby přijaly opatření potřebná pro systematictější a strukturovanější řízení BOZP (hodnocení rizik).

Současnost OiRA

V současné chvíli je na portálu OiRA (<https://oiraproject.eu/cs/oira-tools>) k dispozici kolem 200 nástrojů z 16 evropských zemí v jazycích členských států. Evropské nástroje, kterých je 16, jsou v angličtině. Nástroje je možno vyhledávat podle země, jazyka nebo odvětví.

V češtině je k dispozici celkem 9 nástrojů, z nich v letošním roce vzniklo 8 zcela nových. Jedná se o nástroje:

- Provádění činností s ohledem na výskyt nemoci COVID 19;
- Manipulační vozíky;
- Obecné zhodnocení;
- Praktický lékař;
- Zubní lékař;
- Administrativní pracovník;
- Pracovník úklidu;
- Pracovník prodeje.

Aktuálně se pracuje na dalších nástrojích OiRA, u kterých se předpokládá jejich publikace taktéž ještě v roce 2020. Jedná se o nástroje:

- Stavební práce;
- Nákladní automobilová doprava;
- Obrábění dřeva.

Důležitým předpokladem pro správné provedení hodnocení rizik nástroji OiRA je prvotní provedení nástroje Obecné zhodnocení, které pokrývá v obecnější rovině oblasti, které jsou průsečíkem všech ostatních konkrétních nástrojů.

Problematika hodnocení rizik za použití nástrojů OiRA je v průběhu posledních let pravidelně publikována v národních i mezinárodních odborných časopisech (např. Journal: Safety and Health at Work), edukována v rámci workshopů (např. Praktický workshop posuzování pracovních rizik nástrojem OiRA pro současné i budoucí profesionály HSE) a probíhá osvěta představující tuto problematiku v rámci mezinárodních konferencí a veletrhů (např. Mezinárodní konference Working on Safety.net 2019, Mezinárodní veletrh a kongres A+A 2019, Mezinárodní

konference Aktuálně otázky BOZP 2019, XX. ročník konference Bezpečnost a ochrana zdraví při práci 2020).

Vize České republiky v rámci hodnocení rizik nástroji OiRA v České republice:

- vytvářet další nové nástroje OiRA pro další profese a pracovní činnosti;
- revidovat a doplňovat stávající nástroje OiRA, aby byla zajištěna jejich aktuálnost;
- v maximální míře doplňovat nástroje OiRA o odkazy na externí zpracované odborné dokumenty SZÚ, VÚBP, HZS, SÚIP apod.;
- do budoucna zahrnout do nástrojů OiRA i vzory provozních dokumentací;
- aktivně spolupracovat s EU-OSHA v rámci aktualizací a oprav funkcionalit webové platformy v národním prostředí České republiky.

Tento článek byl vypracován v rámci výzkumného úkolu Výzkumného ústavu bezpečnosti práce, v. v. i., č. VUS4_06_VÚBP Vývoj nástrojů pro posuzování pracovních rizik s využitím webové platformy OiRA pro účely malých podniků, mikropodniků a OSVČ v ČR, doba řešení 2018-2020.

Použitá literatura

- [1] *Metody a způsoby hodnocení rizik na pracovišti*. Dokumentace BOZP [online]. 2018 [cit. 2020-11-17]. Dostupné z: <https://www.dokumentacebozp.cz/aktuality/metody-hodnoceni-rizik-bozp/>.
- [2] *OiRA Online interactive risk assessment* [online]. 2020 [cit. 2020-11-17]. Dostupné z: <https://oiraproject.eu/cs/>.
- [3] RI&E [online]. 2020 [cit. 2020-11-17]. Dostupné z: <https://www.rie.nl/>.
- [4] Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.